

การวิเคราะห์องค์ประกอบการแสดงสียะตราทรงเครื่อง

AN ANALYSIS OF THE PERFORMANCE ELEMENTS OF SIYATRA'S ROYAL ATTIRE

พรรณพชร วิชาสวัสดิ์*

สาขาวิชานาฏศิลป์และการละคร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Phannaphat Wichasawat*

Dramatic Arts and Drama Faculty of Humanities & Social Sciences Phranakhon Rajabhat University

*E-mail: pannapat.k@pnru.ac.th

Received: 2025-08-19

Revised: 2026-02-06

Accepted: 2026-04-01

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบการแสดงสียะตราทรงเครื่อง ซึ่งการแสดงนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากบทพระราชนิพนธ์ละครในเรื่อง อิเหนา ตอนโสกันต์สียะตรา ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 เฉพาะช่วงที่กล่าวถึงการแต่งตัวของสียะตราเป็นโอรสของท้าวดาหากับประไหมสุหรีและเป็นอนุชาของนางบุษบา แรกเกิดปะตาระกาหลามอบกริชจารึกชื่อว่า สียะตรา เมื่ออายุ 15 ปี ท้าวดาหาก็จัดพระราชพิธีโสกันต์ให้กับสียะตรา การแสดงนี้นำหลักการสร้างสรรค์ตามจารีตของการรำลงทรงเครื่องแต่งตัวของละครใน (ตัวพระ) ประกอบกับภาพการแต่งกายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าหญิงมาลินีนกดาราทรงกรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกายัญญาฉลององค์ในพิธีสดับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ในพระราชพิธีโสกันต์ เมื่อ พ.ศ.2439 ทรงพระเกี้ยวยอด ทรงสวมมงกุฎน พระหัตถ์ขวาทรงตะบองเพชร เพื่อสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์ไทยให้สมบูรณ์ต่อไป

คำสำคัญ: สียะตราทรงเครื่อง, องค์ประกอบ, การวิเคราะห์

ABSTRACT

The choreographer was inspired by I-nao, a royal drama composed by King Rama II, specifically the episode Siyatra's Tonsure Ceremony, which vividly describes the dressing ritual of Siyatra, the younger brother of Bussaba, and the son of King Daha and Queen Brahmasuri. At his birth, Patarakala presented him with a kris inscribed with the name Siyatra. Upon reaching the age of fifteen, King Daha held the royal tonsure ceremony for him.

In addition, the creation drew upon historical records of the royal tonsure ceremony of H.R.H. Princess Malininopdara, the Princess of Srisatchanalai in 1896. On that occasion, she was dressed in full regalia, adorned with a royal kiao yot (tiered crown), a ceremonial mongkhon-yon headpiece, and holding the tabongphet (ceremonial baton) in her right hand. These elements were reinterpreted as inspiration for the stage presentation.

Keywords: Siyatra's Royal Attire, Elements, Analysis

พระราชพิธีโสกันต์ถือเป็นพิธีมงคลที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของพระราชโอรสหรือพระราชธิดาของพระเจ้าแผ่นดินและเจ้านายระดับพระองค์เจ้าขึ้นไป ตามคติความเชื่อจนเด็กโตก้าวเข้าสู่ช่วงอายุประมาณ 11-13 ปีก็จะกระทำพิธีโกนจุกเป็นพิธีมงคลตามแบบโบราณที่มีการสืบทอดต่อ ๆ กันมา

ชาวสยามโกนจุกเมื่อมีอายุถึง 11 หรือ 13 ปี ขณะที่ในอินเดียจะโกนจุกเมื่ออายุ 16 ปี หรือ 25 ปี ตามวรรณกรรมเมื่อพุทธศาสนาเข้ามาถึงเด็กผู้ชายจะบวชเณรเมื่ออายุ 14 ปี การโกนศีรษะก็ไม่มีพิธีรีตองอะไร ไม่เหมือนทั้งสามวรรณกรรมของพราหมณ์ที่ต้องประกอบพิธีก่อน การโกนจุกทุกครั้ง

ภาพที่ 2 ภาพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าหญิงมาลินีนภดารา กรมขุนศรีสัชนาลัย สุรกัญญาฉลององค์ในพิธีโสกันต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ในพระราชพิธีโสกันต์ เมื่อ พ.ศ.2439
ทรงพระเกี้ยวยอด ทรงสวมมงกุฎน พระหัตถ์ขวาทรงตะบองเพชร พระหัตถ์ซ้ายทรงถ้ำยาม
ทรงสวมปะวะหล่ำทองคำทั้งสองพระกร (Treasury Department: 16)

การโกนจุกของพระบรมวงศานุวงศ์เรียกว่า “โสกันต์” การโสกันต์แตกต่างจากการโกนจุกเพราะต้องสร้างเขาไกรลาสจำลองในลานพระบรมมหาราชวัง ส่วนการโกนจุกสร้างเพียงปะรำในบ้านและทำกันเฉพาะญาติพี่น้องหรือครอบครัวเท่านั้น เขาไกรลาสของบรมวงศานุวงศ์ชั้นหม่อมเจ้าและชั้นพระองค์เจ้าสูง 10 ฟุต สร้างในภายหลังพระบรมมหาราชวัง ขณะที่เขาไกรลาสของเจ้าฟ้าจะสูงเป็นพิเศษตั้งแต่ 20 ถึง 46 ฟุต ตามธรรมเนียมพราหมณ์ การโสกันต์ถือคติตามธรรมเนียมพระพินาศทรงตัดจุก ณ เขาไกรลาส (Treasury Department, 2014).

ภาพที่ 3 ภาพเขาไกรลาสพระราชพิธีโสกันต์สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ กรมขุนเทพทวารวดี
(Palaphot, 2019: 137)

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ กรมขุนเทพทวารวดี ทรงฉลองพระองค์ขาว ปักทอง ทรงพระเกี้ยว นวมและเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ กระบวนพรอิสริยยศก็เหมือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กองทหาร เดินนำหน้าตามด้วยเจ้าพนักงานแต่งกายเหมือนเทวดา เด็กชายไว้จุกแต่งกายนานาชาติ แล้วเป็นกระบวนกลองชนะ สีแดง สีเขียว พราหมณ์โปรยข้าวตอก ประโคมแตรสังข์ดนตรี นางมยุรีฉัตรพระราชนางของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอมีพัดโบกบังแทรก และฉัตรแวดล้อมอยู่โดยรอบ เจ้าพนักงานที่ตามเสด็จแต่งกายอย่างเทวดาเป็นการจำลองกระบวนเสด็จของพระอินทร์ และพระพรหมบนสรวงสวรรค์ ข้าหลวงเชิญเครื่องประกอบพระอิสริยยศ กระบวนเด็กหญิงที่ยังไม่โกนจุก ทำยสุตเป็นกระบวน ทหารม้าและมีการมหรสพสมโภชให้ราษฎรได้ชม ยามฤกษ์ที่โหรกำหนดไว้ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอประทับราชนางเสด็จยัง พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทตามเส้นทางใหม่ที่ไกลกว่าวันแรก ทรงฉลองพระองค์ขาว ทรงมงกุฎและเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เจ้าฟ้าจะโสกันต์เหนือพระที่นั่งภัทรบิฐที่ปูลาดด้วยหนังราชสีห์ เจ้าพนักงานงานแบ่งพระเทศาเป็นห้าปอย (Royal Gazette, 1892)

ภาพที่ 4 ภาพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมหาพิชัยมงกุฎ ฉลองพระองค์ครุย ทรงพระแสงขรรค์ชัยศรี สมมติว่าเป็นพระอิศวรจุฬพระกร สมเด็จพระเจ้าพระลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ กรมขุนเทพทวารวดี ฉลององค์อย่างขัตติยราชกุมารบนมณฑปทองเขาไกรลาส (Palaphot, 2019: 138)

พระราชพิธีโสกันต์ เป็นพระราชพิธีสำคัญที่มีมาแต่โบราณและสืบทอดมายังกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ไม่พบหลักฐานที่แน่ชัดว่าปรากฏขึ้นครั้งแรกเมื่อใดและมีมาอย่างไร แม้ในสมัยสุโขทัยก็ไม่ปรากฏหลักฐานอ้างอิง แต่พบเอกสารที่กล่าวถึงพระราชพิธีโสกันต์ปรากฏขึ้นในสมัยอยุธยา พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กล่าวถึงพระเจ้าปราสาททอง ในการพระราชพิธีโสกันต์พระเทพราชา ณ เกษะบ้านเลน และในรัชสมัยพระเพทราชา มีการพระราชพิธีโสกันต์สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าตรีสุนทรโยธเมื่อพระชนมายุได้ 13 พรรษา ณ พระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาท ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช หลังจากการสถาปนาพระนครแล้ว

จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้น พระราชพิธีโสกันต์เจ้าฟ้านั้นไม่ได้จัดขึ้นมานานหลายปีแล้ว จึงเป็นพระราชพิธีที่ประชาชนอาจจะมิรู้จักหรือหลงลืมก็ได้ พระมหากษัตริย์หลายพระองค์ต่างก็ร่วมพิธีโสกันต์ซึ่งเป็นพระราชพิธีที่ทรงคุณค่าทางสังคมวิทยามีผู้คนไม่มากนักน้อยที่เห็นความสำคัญของพระราชพิธีนี้ ปัจจุบันพระราชพิธีที่สำคัญยิ่งถูกวัฒนธรรมตะวันตกกลืนไปมิรู้ตัว

การวิเคราะห์องค์ประกอบการแสดงสียะตราทรงเครื่อง

1. **บทการแสดง** การแสดงสียะตราทรงเครื่องนำบทประพันธ์จากการแสดงละครใน เรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ตอนโสกันต์สียะตรา มาตัดต่อบทละครและบรรจุเพลงใหม่ โดยได้รับความอนุเคราะห์จาก ดร.อำมรงค์ บุญราช นักวิชาการละครและดนตรีชำนาญการ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร เป็นผู้

ตัดต่อบทการแสดงได้เรียบเรียงใหม่เพื่อให้มีความเหมาะสมกับสภาวะการณ์หรือความนิยมในปัจจุบันใช้ 8 คำกลอนเพื่อใช้สำหรับแสดงตั้งสมัยรัชกาลที่ 2 บทการแสดงเป็นการแสดง 3 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 การลงสรง การอาบน้ำ ปราบกฎในบทการแสดง “ขัดสีมลทินวารินรด น้ำดอกไม้นิไสสด สรงสนาน ลูบไล้เครื่องต้นสุคนธธาร อวลกลิ่นปทุมมालย์มาลี”

ช่วงที่ 2 การทรงสุคนธ์ นักแสดงจะต้องทำบทยูบบนเตียงเพื่อประพรมเครื่องหอมและยึนรำในบททรงเครื่องแต่งกาย

ช่วงที่ 3 ตัวละครมีความภูมิใจขึ้นชมการแต่งกาย

บทการแสดงสียะตราทรงเครื่อง

-ปี่พาทย์ทำเพลงต้นเข้ามา -

-ร้องเพลงลงสรงโทน -

ขัดสี มลทิน วารินรด	น้ำดอกไม้นิไสสด สรงสนาน
ลูบไล้ เครื่องต้น สุคนธธาร	อวลกลิ่น ปทุมมालย์ มาลี

- ร้องเพลงชมตลาด -

แล้วผจง ผัดพักตร์ สดใส	นวลอำไพ เรืองรอง ผ่องศรี
ทรงสอด สนับเพลา เรืองรุจี	เชิงนาคี สีสุวรรณ บรรจง
ทรงภูษา พิ่นขาว โคมพัสตร์	จีบจัด จีบโจง ไวหางหงส์
ฉลององค์ สี่งา งามยรรยง	ห้อยหน้าทรง กรุยกราย พรายตา
กรองพระศอ โอปอล้วน ถ้วนทุกเม็ด	หงส์คาบเพชร งามระยับ จับอังสา
สังวาลแวว แก้ววาว พราวโสภา	ทองกรกลาย ลายนาคา ค่าบุรี
รัตพระองค์ งามละออง ทองเนื้อเก้า	พาหุรัด พลอยเกลา แก้วสี
ธำมรงค์ ลงยา ราชาวดี	ทรงพระเกี้ยว แก้วมณี พรณราย

-ร้องรำยใน -

งามองค์ เครื่องทรง โสกันต์	สียะตรา จรจรลี ผันผาย
หัตถา ถือตะบอง เพชรพราย	นาคกราย ยังที่ เกยสุวรรณ

-ปี่พาทย์ทำเพลงเสมอ -

- จบการแสดง -

2. ทำรำ ลักษณะเป็นการรำตีบทตามคำร้อง รำตีบทหรือรำใช้บทเป็นการรำที่ทำท่าทางตามความหมายของบทร้อง ซึ่งมักจะต้องการแปลความหมายของบทร้องก่อนแล้วเลือกสรรหรือประดิษฐ์ท่าทำให้ตรงกับความหมายนั้น ๆ เพื่อสื่อออกมาให้ผู้ชมเข้าใจ ท่ารำที่เกิดจากการประดิษฐ์ท่ารำขึ้นมาใหม่และการใช้ท่ารำเดิมที่มีอยู่ในเพลงช้า เพลงเร็วและเพลงแม่บท แบ่งท่ารำออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

2.1 ท่ารำหลัก ท่ารำหลักเป็นท่าที่เกิดขึ้นจากการตีบทตามคำร้องเพื่อใช้แทนความหมายของเครื่องแต่งกายที่ตัวละครสียะตราสวมใส่ โดยท่าที่สามารถสื่อสารความหมายได้ชัดเจนที่สุดคือ ท่าเดียว เป็นท่าหลักปฏิบัติเพียงครั้งเดียว มักเป็นท่าที่ใช้กับเครื่องแต่งกายที่มีเพียงชิ้นเดียวถึงแม้ว่าในบทขับร้องจะมีการร้องซ้ำคำก็ตามจะไม่มีการเปลี่ยนท่า คงใช้เพียง

การเคลื่อนไหววิหะส่วนอื่นของร่างกายแทนโดยคงทำรำนั่นไว้ เช่น ทำส่นับเพลลา ทำคู่คือทำหลักที่ปฏิบัติซ้ำเป็นสองครั้ง มักจะทำซ้ำนี้กับเครื่องแต่งกายที่มี 2 ชิ้นหรือ 2 ข้าง ถึงแม้ว่าบทขับร้องจะเปลี่ยนไปก็ต้องทำทำซ้ำอีกครั้ง หรืออาจทำซ้ำในช่วงของทำนองเพลงที่มีการเอื้อน เช่น ทำสังวาล กรองพระศอ เป็นต้น ซึ่งในการแสดงสียะตราทรงเครื่อง มีทำรำหลัก จำนวน 12 ท่า

2.2 ทำรำขยาย ทำรำขยายเป็นทำรำที่ใช้ขยายความหมายของทำรำหลัก โดยต้องมีความสัมพันธ์กับทำรำหลัก เพื่อขยายคุณลักษณะของทำรำหลักว่าสิ่งนั้นมีความหมายหรือมีความสวยงามอย่างไร ทำขยายนี้มีทั้งทำที่นำมาจากเพลงช้า เพลงเร็วและเพลงแม่บท เป็นทำที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่ออธิบายการแต่งกาย โดยเลือกนำมาใช้ให้เหมาะสมกับความหมายของ บทขับร้อง ถึงแม้ว่าในการทำรำหลักจะเป็นท่าเดียวกันแต่ทำรำขยายเหมือนกันหรือต่างกันก็ได้ บทร้องว่า “กรองพระศอ โปปอล้วน ถ้วนทุกเม็ด”

2.3 ทำเชื่อม ทำเชื่อมเป็นทำรำที่ใช้เชื่อมระหว่างทำรำหลักและทำรำขยายให้ร้อยเรียงต่อกันได้อย่างสวยงาม เป็นท่าที่ปรากฏอยู่ระหว่างทำนองเอื้อนของบทร้องแต่ละคำ เช่น ระหว่างบทร้องว่า “พราวโสภา”

2.4 ทำรับ ทำรับเป็นทำรำที่อยู่ช่วงท้ายของบทร้องแต่ละกลอน ซึ่งมีทำรับที่ประกอบทำนองโดยไม่มีบทร้อง เช่น ท่าโบก (มือซ้ายตั้งวงสูง มือขวาจีบหลัง)

3. เครื่องแต่งกาย ผู้เขียนขอกล่าวถึงแต่ตัวละครหลักคือสียะตราเพียงตัวละครเดียวเท่านั้น โดยเครื่องแต่งกายได้รับแรงบันดาลใจจากภาพการแต่งกายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าหญิงมาลินีนภดารา กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา ฉลององค์ในพิธีสถาปนาพระสงฆ์เจติยาภิเษกพระพุทธรูปในพระราชพิธีโสกันต์ เมื่อ พ.ศ.2439 ทรงพระเกี้ยวยอด ทรงสวมมงกุฎน พระหัตถ์ขวาทรงตะบองเพชร ผู้สร้างสรรค์นำมาออกแบบในลักษณะการแต่งกายแบบ ยืนเครื่องพระ มีการออกแบบเครื่องแต่งกายโดยใช้สีงาเป็นหลัก ซึ่งเรื่องสีนี้มีความเกี่ยวข้องกับประเพณีไทยในเรื่องของกาลเทศะ ความเหมาะสม การแต่งกายไปร่วมพิธีต่าง ๆ ทำให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องสีที่สามารถแสดงถึงสถานะหรือความสัมพันธ์ของตนเอง นาฏศิลป์ไทย จึงเป็นเหมือนเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงเรื่องราวการประเพณี ปฏิบัติ ความเชื่อและจารีตของคนในยุคหนึ่ง ๆ ที่สืบทอดกันมา จนถึงปัจจุบัน การอาบน้ำแต่งกายจึงเป็นเรื่องที่บ่งบอกฐานันดรศักดิ์อีกด้วย

ภาพที่ 5 ภาพเครื่องแต่งกายของสียะตรา (Wichasawat, 2022)

1) พระเกี้ยวยอด พระเกี้ยวยอดเป็นเครื่องประดับศีรษะที่มีปลายยอดแหลม เลียนแบบมาจากเครื่องทรงของเจ้านายที่ดำรงพระอิสริยยศชั้นเจ้าฟ้าทรงพระเกี้ยวยอดเข้าพระราชพิธีโสกันต์ ส่วนถ้าเป็นเจ้านายชั้นพระองค์เจ้าทรงเกี้ยวดอกไม้ไผ่

2) มงคลย่น มงคลย่นใช้ในการสร่งน้ำในพระราชพิธีโสกันต์จะสวมใส่มงคลย่นที่ทำด้วยผ้า 108 เส้นประดับด้วยเพชร

3) เสื้อหรือฉลององค์ เสื้อหรือฉลององค์สีขาว เป็นเสื้อแขนสั้นและแขนยาว ปักด้วยเลื่อมตลอดทั้งแขน

4) สนับเพลลา สนับเพลลาเป็นกางเกงขาเรียวยาวถึงกลางแข้ง ตอนบนใช้ผ้าดิบเย็บเป็นรูปกางเกง ตรงหัวเข้าถึงกลางแข้งมีผ้าสีต่อเป็นเชิงอีกท่อน ปักด้วยเลื่อมเป็นลวดลายนาฬิกา เข็มของสนับเพลลาปลายงอนขึ้น

5) ผ้านุ่งหรือภูษา เป็นผ้ายกที่ใช้เส้นไหมหรือเส้นลวดหรือเงินทอยกให้เป็นดอกลายนูน โดยนุ่งเป็นโจงกระเบน มีหางหงส์

6) รัตสะเอวหรือรัดองค์ รัตสะเอวหรือรัดองค์เป็นแผ่นผ้าที่คาดทับรอบสะโพก เพื่อปกปิดให้เกิดความเรียบร้อย ปักด้วยเลื่อมหรือดินตลอดทั้งผืน

7) ห้อยหน้าหรือห้อยข้าง ห้อยหน้าหรือห้อยข้างเป็นผ้าห้อยอยู่ตรงกลางระหว่างห้อยข้าง หรือเจียรระบาต หรือห้อยแขน เป็นผ้าที่ห้อยลงมาตามหน้าขาทั้ง 2 ข้าง นิยมปักด้วยเลื่อม การปักลวดลายก็ต้องเหมือนกับห้อยข้างและรัตสะเอว

8) พระนพปหงส์คาบหยาดเพชร พระนพปหงส์คาบหยาดเพชรในชุดการแสดงนี้ใช้เป็นสัญลักษณ์ถึงความเมตตา กรุณาของพระมหากษัตริย์ หรือเจ้านายชั้นสูง ติดไว้บริเวณไหล่ทั้ง 2 ข้างเชื่อมต่อกับสังวาลคล้องสะพายแล่งสลับกันมี 2 สาย

9) สังวาล สังวาลเป็นสร้อยชนิดหนึ่งใช้คล้องสะพายแล่งสลับกันมี 2 สาย เชื่อมต่อกับสัญลักษณ์หงส์คาบเพชรที่ติดไว้บริเวณไหล่ทั้ง 2 ข้าง

10) กรองคอ กรองคอเป็นผ้าสีปิดเลื่อมประดับด้วยโอปออัญมณีมีค่า ใช้สวมทับลงบนเสื้อ ทำขอบเป็นลายหยกแหลมหรือมน

11) ทับทรวง ทับทรวงเป็นเครื่องประดับคอ ลักษณะคล้ายสร้อยโดยมีจีทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดอยู่ระหว่างอก

12) ปิ่นหมั่ง หรือเข็มขัด ปิ่นหมั่งใช้คาดทับห้อยหน้าและรัตสะเอว

13) ทองกร หรือกำไลแฉง ทองกรเป็นเครื่องประดับที่สวมอยู่ที่ข้อมือทั้ง 2 ข้าง ทำด้วยทองประดับพลอยสีแดง

14) ปะวะหล่ำ ปะวะหล่ำเป็นเครื่องประดับข้อมือทั้ง 2 ข้าง มีลักษณะเป็นเม็ดกลม ๆ ร้อยต่อเนื่องกัน

15) พาหุรัด พาหุรัดเป็นเครื่องประดับต้นแขนใช้สำหรับใส่กับเสื้อ โดยจะติดอยู่ที่ต้นแขนบางที่เรียกว่า กนกแขน

16) อัมรงค์ หรือแหวน เครื่องประดับนิ้ว

17) กำไลเท้า กำไลเท้าเป็นเครื่องประดับสำหรับสวมข้อเท้า ทำด้วยทองหรือทำด้วยกะไหล่ทอง

18) ภู่น่องสีขาว ผู้สร้างสรรค์ได้แรงบันดาลใจมาจากการแต่งกายแบบทรงเครื่องตามแบบแผนโบราณราชประเพณี พระราชพิธีโสกันต์

สียะตราใส่พระเกี้ยวยอด มงคลย่นที่ทำด้วยผ้า 108 เส้นประดับด้วยเพชร ซึ่งการใส่เครื่องประดับทั้งสองนี้มีลักษณะแตกต่างจากการแสดงชุดอื่น ๆ มีการสวมใส่ภู่น่องสีขาวซึ่งได้แรงบันดาลใจมาจากการแต่งกายแบบทรงเครื่องตามแบบแผนโบราณราชประเพณีพระราชพิธีโสกันต์ ล้วนแต่งเครื่องตามพระอิสริยยศ ซึ่งตัวละครสียะตราเป็นลูกของกษัตริย์ จึงแต่งกายตามพระอิสริยยศชั้นเจ้าฟ้าและประดับด้วยอัญมณีมีค่าต่าง ๆ เช่น กรองคอที่ประดับด้วยอัญมณีมีค่าอย่างโอปอ ซึ่งโอปอปรากฏในเครื่องประดับเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก กล่าวว่า “พระอัมรงค์รัตนราชูทำด้วยทองคำ ข้างหนึ่งทำเป็นรูปตรีศูลและคทาฝั่งเพชร อีกข้างทำเป็นรูปสังข์กับจักรฝั่งเพชร ตัววงฝั่งเพชร ใช้โอปอแทนมุกดา” (The Royal Coronation Ceremony, 2019) พระนพปหงส์คาบหยาดเพชรประดับที่ไหล่ทั้ง 2 ข้างเชื่อมต่อกับสังวาลคล้องสะพายแล่ง

เพื่อแสดงถึงพระมหากรุณาธิคุณ ปรากฏดังข้อความ “สมเด็จพระพันปีแห่งพระราชทานเสร็จดังนี้เป็นต้นบนพระอังสาของเจ้านายที่จะโสกันต์นั้นจะประดับตัวหงส์ตัวน้อยคาบเพชรรูปหยดน้ำแววจับตาเป็นเครื่องหมายแห่งพระมหากรุณาธิคุณ” (Chandarangsu, 2007)

4. อุปกรณ์ประกอบการแสดง ผู้เขียนแบ่งจากขั้นตอนของการจำลองสร้าง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 อุปกรณ์ช่วงการลงทรง ขั้นตอนการอาบน้ำปรากฏในบทการแสดงว่า “น้ำดอกไม้ ไสสด สรงสนาน” ฉะนั้นตัวละครสียะตราอาบน้ำในลักษณะการนั่งอาบ โดยมีภาชนะที่กักเก็บน้ำคือ ชันสาคร และใช้วิธีการตักอาบน้ำ

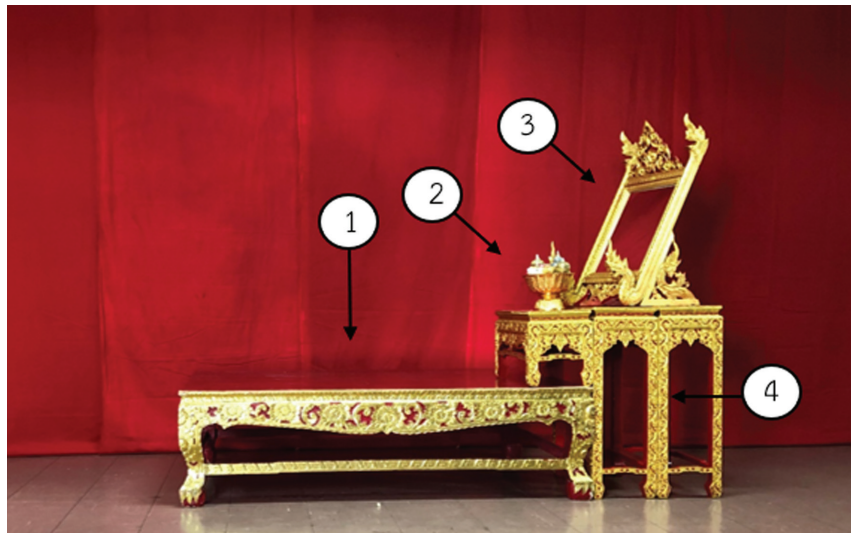

ภาพที่ 6 ภาพอุปกรณ์ประกอบในขั้นตอนการลงทรง (Wichasawat, 2022)

- 1) ชันสาคร ภาชนะที่กักและใช้วิธีการตักอาบน้ำ
- 2) พาน ภาชนะประเภทถาดที่มีฐานทรงสูงและมีลวดลายประดับมักเป็นพานสีทองประกอบการแสดง
- 3) ชันน้ำ ภาชนะสำหรับตักหรือใส่น้ำ มักเป็นสีทองประกอบการแสดงในช่วงสียะตราอาบน้ำในลักษณะการนั่งอาบ
- 4) ขวด ภาชนะกลวงใน โดยมากทำด้วยแก้ว รูปสูง มักมีคอหรือปากแคบ สำหรับบรรจุของเครื่องหอมในการแสดง
- 5) ผอบ เพื่อสร้างความสมดุลและความสวยงาม
- 6) ดอกไม้ เพื่อสร้างความสมดุลและความสวยงาม

4. อุปกรณ์ช่วงการทรงสุคนธ์ การทรงสุคนธ์จะต้องใช้คันท้องตั้งประกอบอยู่บนเตียง ใช้เป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่ตัวละครสียะตราใช้ทำบทในการประพรมเครื่องหอม โดยจัดตั้งไว้บนเตียงทางด้านซ้ายมือของผู้แสดง

นอกจากนี้ ยังมีพานพระสำอางตั้งไว้ข้างคันท้อง ซึ่งพานพระสำอางประกอบด้วยผอบใส่แป้งและขวดน้ำหอม เพื่อให้ตัวละครนั่งทำบทในการประพรมเครื่องหอม พานพระสำอางนี้ตั้งประกอบอยู่บนเตียงทางด้านซ้ายของผู้แสดง เป็นอุปกรณ์ที่อยู่ติดกับ โถพระสุคนธ์ (ขวดน้ำหอม) ผอบ โถกระแจะ และคันท้อง (กระจกเงา)

ภาพที่ 7 ภาพอุปกรณ์ประกอบการแสดงในขั้นตอนการทรงสุคนธ์ (Wichasawat, 2022)

- 1) เตียงหรือเตียงละคร เป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง มีลักษณะเป็นรูปแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีขารองรับ 4 ขา ใช้สำหรับให้ตัวละครนั่งหรือยืน
 - 2) พานเครื่องพระสำอาง อธิบายไว้ในหน้าต่อไป
 - 3) กระจก เป็นอุปกรณ์การแสดงที่ตัวละครใช้มอง หรือส่อง เพื่อดูภาพตนเองมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทำมาจากไม้แกะสลักเป็นลวดลายต่าง ๆ มักใช้กระจกสีทองประกอบการแสดง
 - 4) ตั้ง เป็นอุปกรณ์สำหรับไว้วางกระจกและตั้งอยู่บริเวณด้านข้างของเตียงละคร มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีขารองรับ 4 ขา คล้ายเตียงละครแต่มีขนาดเล็ก
- พานพระสำอางตั้งไว้ข้างคั่นฉ่อง (กระจก) ซึ่งพานพระสำอางประกอบด้วยผอบใส่แป้งและหวี เพื่อให้ตัวละครนั่งรำทำบทในการประพรมเครื่องหอม พานพระสำอางนี้ตั้งประกอบอยู่บนเตียงทางด้านซ้ายของผู้แสดงเป็นอุปกรณ์ที่อยู่ติดกับ ผอบและคั่นฉ่อง (กระจกเงา)

ภาพที่ 8 ภาพพานเครื่องพระสำอาง (Wichasawat, 2022)

- 1) โถกระแจะ หรือผอบแป้ง มีลักษณะคล้ายตลับใส่ของขนาดเล็กมีฝาครอบมียอด
- 2) ผอบ สร้างความสมดุลและความสวยงาม
- 3) ผอบ สร้างความสมดุลและความสวยงาม
- 4) หวี อุปกรณ์ใช้หวีผมมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมฉลุลายสีทอง
- 5) ดอกไม้ เพื่อความสวยงาม
- 6) ปิ่น เพื่อความสวยงาม
- 7) พาน ภาชนะประเภทถาดที่มีทรงสูงและลวดลายประดับเพื่อความสวยงาม

ภาพที่ 9 ภาพอุปกรณ์ประกอบการแสดงในขั้นตอนการทรงเครื่อง (Wichasawat, 2022)

- 1) ตะบองเพชร เครื่องรางสำหรับป้องกันภัยอันตรายจากภูตผีและภัยอันตรายต่าง ๆ
- 2) กริช อาวุธชนิดหนึ่งมีลักษณะด้ามโค้ง มักทำเป็นรูปสัตว์ อุปกรณ์ประกอบการแสดง แต่ไม่ได้กล่าวถึงในบทการแสดง การเห็นกริชแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของตัวละครที่เป็นกษัตริย์

5. ดนตรีประกอบการแสดง

ดนตรีประกอบการแสดง สียะตราทรงเครื่อง ใช้วงปี่พาทย์ไม้นวม โดยนำทำนองเพลงไทยมาบรรจุให้เข้ากับบทการแสดงดังกล่าวข้างต้น แล้วนำมาใช้ในการขับร้อง ซึ่งมีลักษณะเป็นการบรรจุเพลงสำหรับขับร้องเพื่อประกอบการแสดง มีการบรรจุเพลงและประพันธ์บทใหม่ที่กำลังกล่าวถึงการอาบน้ำแตงตัวของสียะตรา

ภาพที่ 10 ภาพวงปี่พาทย์ไม้ نرم (Wichasawat, 2022)

การออกแบบดนตรีประกอบการแสดงสียะตราทรงเครื่อง การบรรจุเพลงคำนึงถึงความสอดคล้องเหมาะสมกับฐานันดรศักดิ์ของตัวละคร เหตุการณ์และสถานที่ที่เกิดขึ้นในการแสดง ซึ่งออกเป็น 5 ช่วง คือ

- 1) ช่วงร่ำออก บรรจุด้วยเพลงต้นเข้ามาอธิบายถึงสถานที่ที่ดำเนินเรื่อง กำลังจะเดินทางไปลงสร
- 2) ช่วงลงสร ออกแบบการบรรจุการร้องเพลงลงสรโทน เนื่องจากเป็นเพลงขับร้องที่มีหน้าทับกลองแขกตีประกอบจังหวะ เมื่อนำไปใช้ในการแสดงจึงจำเป็นต้องใช้ลีลาท่าร่ำด้วยการเล่นเท้าเพื่อให้เข้ากับจังหวะกลองแขก
- 3) ช่วงแต่งพระพักตร์ นิยมบรรจุด้วยเพลงร้องเดียวกับเพลงที่บรรจุอยู่ในช่วงลงสร เพราะเป็นเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกัน บรรจุเพลงร้องชมตลาดร้องอัตราจังหวะสองชั้นที่มีทำนองไพเราะอ่อนหวานเหมาะสมกับบทการแสดงกล่าวถึงบทบาทและกิริยาอันเข้มข้อยของละครสียะตราซึ่งยังเป็นเด็กและกำลังจะก้าวเข้าสู่ผู้ใหญ่เมื่อเข้าพระราชพิธีโสกันต์
- 4) ช่วงทรงเครื่อง บรรจุด้วยการร้องลงสรตามจารีตการบรรจุเพลงร่ำลงสรทรงเครื่องของตัวพระที่มีมาแต่โบราณสมัย
- 5) ช่วงเดินทางไปยังที่หมาย เป็นช่วงสุดท้ายของการแสดงเพื่อให้ตัวละครได้รำเข้าโรงบรรจุด้วยการร้องร่ำรำเพื่อให้ตัวละครได้รำจากเวทีบนลงมาด้านหน้า จากนั้นจึงต่อด้วยการบรรจุเพลงบรรเลงเพลงหน้าพาทย์เสมอ เพื่อให้ตัวละครได้รำเข้าโรงและแสดงให้เห็นถึงกิริยาการเดินทางออกจากสถานที่ลงสรทรงเครื่องไปยังสถานที่หมาย ทั้งนี้ต้องพิจารณาการบรรจุเพลงให้มีความสอดคล้องเหมาะสมกับฐานันดรศักดิ์ของตัวละคร เหตุการณ์ต่าง ๆ และสถานที่ที่เกิดขึ้นในการแสดง รวมถึงจังหวะสำเนียงของเพลง ให้มีความสอดคล้องกลมกลืนกันระหว่างการเรียงร้อยเพลงต่าง ๆ ที่ใช้บรรจุอยู่ในการแสดงแต่ละชุดอีกด้วย

สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิเคราะห์องค์ประกอบการแสดงสียะตราทรงเครื่อง

1. ด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาพระราชพิธีโสกันต์ พระราชพิธีโสกันต์เป็นพิธีมงคลที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของพระราชโอรสหรือพระราชธิดาของพระเจ้าแผ่นดินและเจ้านายระดับพระองค์เจ้าขึ้นไป ตามคติความเชื่อเด็กโตก้าวเข้าสู่วัยหนุ่มก็จะกระทำพิธีโกนจุกเป็นพิธีมงคลตามแบบโบราณที่มีการสืบทอดต่อ ๆ กันมา พระราชพิธีโสกันต์อสิริยศชั้น

เจ้าฟ้าต้องสร้างเขาไกรลาสจำลองในลานพระบรมมหาราชวังและฉลององค์ในพระราชพิธีโสกันต์ ทรงพระเกี้ยวทอดทรงสวมมงกุฎนพ พระหัตถ์ขวาทรงตะบองเพชร พระหัตถ์ซ้ายทรงถ้ำยาตม ทรงสวมปะวะหล้าทองคำทั้งสองพระกรตามพระราชประเพณี ซึ่งพระราชพิธีโสกันต์ไม่มีเป็นเวลานานแล้วพระเจ้าปราสาททองในการพระราชพิธีโสกันต์พระเทพราชา ณ เกาะบ้านเลน และในรัชสมัยพระเทพราชา มีการพระราชพิธีโสกันต์สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าตรีสุนทรียเมื่อพระชนมายุได้ 13 พรรษา ณ พระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาท ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดเจ้าจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเป็นพระราชพิธีที่ประชาชนอาจจะมิรู้จักหรือหลงลืม

2. การสื่อสารกับคนในสังคม การสื่อสารเป็นสิ่งที่สำคัญประการหนึ่ง เพราะการแสดงทั้งหลายที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อต้องการให้ได้รับการตอบรับจากผู้ชมไม่ว่าทางใดทางหนึ่ง หากแต่ต้องการทำให้ผู้ชมมีอารมณ์ร่วมไปกับชิ้นงานด้านการออกแบบเครื่องแต่งกายสีเขียวตราเป็นการให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ในพระราชพิธีโสกันต์มีความสำคัญอย่างยิ่งกับเจ้านายในสมัยก่อนเป็นการก้าวข้ามผ่านจากชีวิตวัยเด็กเพื่อที่จะนำไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งปัจจุบันไม่มีการตั้งพระราชพิธีโสกันต์ให้เห็นแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับ สอดคล้องกับการแต่งกายละครในเรื่องอิเหนา ตอนตัดดอกไม้ แสดงงาน 96 ปี หม่อมอาจารย์ ณ โรงละครแห่งชาติ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2542 การแต่งกายเลียนแบบมาจากเครื่องทรงของกษัตริย์ซึ่งแต่เดิมมีพระราชกำหนดในสมัยรัชกาลที่ 1 ต่อมาในรัชกาลหลังมิได้ห้ามปรามการแต่งกายของตัวละครจึงมีเครื่องที่เป็นสิ่งห้ามของในพระราชกำหนด

3. ความคิดสร้างสรรค์ในงานนาฏศิลป์ไทย ความคิดสร้างสรรค์ดังปรากฏในการออกแบบบทการแสดง มีการเรียบเรียงและตัดต่อบทมาจากการแสดงละครในเรื่องอิเหนา ตอนโสกันต์สีเขียวตรา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยนำมาประพันธ์บทใหม่ตามฉันทลักษณ์กลอนบทละคร ยังไม่เคยปรากฏบทการแสดงที่กล่าวถึงการแต่งตัวเพื่อไปพระราชพิธีโสกันต์มาก่อน ออกแบบเครื่องแต่งกายจากพระราชพิธีโสกันต์แบบยืนเครื่อง โดยสร้างสรรค์ให้ตัวละครสีเขียวตราใส่พระเกี้ยวยอด มงกุฎนพที่ประดับด้วยเพชร หงส์คาบหยาดเพชร และใส่ถุงน่องสีขาว ตามแบบแผนเครื่องแต่งกายในพระราชพิธีโสกันต์ แต่ยังไม่พบผู้ใดหยิบยกมาสร้างสรรค์เป็นการแสดงรูปแบบนาฏศิลป์ไทยอนุรักษ์มาก่อน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์

4. การใช้สัญลักษณ์ในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย การออกแบบอุปกรณ์ประกอบการแสดง ซึ่งกระบวนการลงสร้างขั้นตอนที่ 3 ของการแสดงคือ การทรงเครื่อง การทรงเครื่องจะเป็นกระบวนการสุดท้ายมีอุปกรณ์ประกอบการรำ คือ ตะบองเพชร ซึ่งเชื่อว่าเป็นอาวุธของท้าวเวสสุวรรณ ในพระราชพิธีโสกันต์ ถือว่าใช้เป็นเครื่องรางสำหรับป้องกันภัยอันตรายจากภูติผีและภัยอันตรายต่าง ๆ ดังนั้นผู้สร้างสรรค์จึงนำตะบองเพชรมาใช้เป็นสัญลักษณ์ เพื่ออธิบายว่าตัวละครสีเขียวตรากำลังจะเข้าพิธีสำคัญคือ พระราชพิธีโสกันต์ โบราณสมัยเชื่อว่าผู้ที่เข้าพิธีสำคัญจะเนื้อหอม ภูติผีปีศาจจะมาพาตัวไปหรืออาจจะได้รับอันตรายก่อนเข้าพิธี จึงใช้ตะบองเพชรเป็นสัญลักษณ์เครื่องรางป้องกันอันตรายต่าง ๆ การออกแบบดนตรีประกอบการแสดงบรรจุเพลงหน้าพาทย์ต้นเข้ามาและเพลงเสมอหมายถึง การเครื่องบ่งบอกกิริยา การกระทำของตัวละคร และการใช้เพลงให้มีความสอดคล้องเหมาะสมกับฐานันดรศักดิ์ของตัวละครด้านการออกแบบดนตรีประกอบการแสดง ตัวละครสีเขียวตราเหินบกริชเพื่อแสดงถึงฐานะอยู่ในวงศ์กษัตริย์

REFERENCES

- Treasury Department. (2014). *National treasures in the royal tonsure ceremony*. Nonthaburi Printing.
- Gerola, E. Y. (1893). *Chulakantamangkon*.

- Thongthong Chandarangsue. (2007). **Within the walls of the temple** (4th ed.). S.C. Print and Pack.
- Navikachiwine, N.. (1975). **The royal tonsure ceremony**. Bangkok: Religious Printing House.
- Palaphot, S. (2019). **Royal ceremonies of Siam**. Printing House.
- The Royal Coronation Ceremony of His Majesty King Maha Vajiralongkorn Bodindradebayavarangkun. (2019, May 4). **Royal Thai Government Gazette, 136**(Special Part 109 D), 1–16.
- The Royal Tonsure Ceremony and the Royal Granting of the Suphanbat to Prince Prajadhipok Sakdidej. (1945). Dusit Maha Prasat Throne Hall, Bangkok. (1905, February 28–March 7)
- Wichasawat, P. (2022). **Props used in the dressing process performance** [Photograph created by the author].
- Royal Gazette. (1892, January 1). **The royal tonsure ceremony of Prince Maha Vajiravudh**. *Royal Gazette*, 9.

